

RAHVUSKÜSIMUS EESTIS OKTOOBRIREVOLUTSIOONI JA KODUSOJA PERIOODIL (1917 - 1920)

K. Siilivask

Eesti töörahva isevalitsuse ja kodanluse vastases võitluses põimusid XX sajandi algul dialektiliselt internatsionalismi ja natsionalismi küsimused. Venemaal kui paljurahvuselises riigis oli rahvusküsimus olulisel kohal nii kodanlik-demokraatlikus kui ka sotsialistlikus revolutsioonis. Baltimaades oli ta eriti terav, kuna siin kohalikud põlisrahvad - eestlased ja lätlased kannatasid kahekordse rahvusliku rõhumise all. Ühelt poolt jätkus sajandeid kestnud saksapoolne rahvuslik rõhumine. Sellele vastandus 1880. aastast venestamispoliitika, mis nõrgendas baltisakslaste survet eestlastele, ent ei kaotanud seda. Tekkis kahekordne rahvuslik rõhumine.

Eesti tööliste sotsiaaldemokraatlikud parteiorganisatsioonid, mis kujunesid välja aastail 1901 - 1904, kuulusid VSDTP koosseisu, lähtudes tema programmist ja võitlustaktikast. VSDTP 1903. aasta programm nägi rahvusküsimuses ette laialdase piirkondliku omavalitsuse, kõigi kodanike täieliku üheõiguslikkuse, olenemata soost, usust, rassist ja rahvusest, elanikkonna õiguse saada haridust emakeeles, emakeele võrdõigusliku sisseviimise võrdsel alustel riigikeelega kõigis kohalikes ühiskondlikes ja riiklikes asutustes, rahvuste enesemääramise õiguse kindlustamise /1/.

VSDT(b)P Eestimaa organisatsioonid ei töötanud 1917. aastani välja oma konkreetset programmi rahvusküsimuse lahendamiseks Eestis, vaid lähtusid rahvuspoliitika teostamisel partei üldistest programmilistest seisukohtadest /2/.

Seoses tööstuse tormilise kasvuga XX sajandi esimestel aastakümnetel kasvas arvuliselt kiiresti Eesti tööliklass. Uute suurettevõtete rajamine Eestis tõmbas siia tööjõudu ka teistest Venemaa kubermangudest. Eriti palju vene töölisi tuli Eestisse seoses laevaehitustehaste ja Peeter Suure nimelise Tallinna merekindluse ehitamisega Esimese maailmasõja eel ja ajal. Lisaks vene tööliste juurdevoolule hakkas sõja ajal Eestisse saabuma ka hulgaliselt evakueerunud oskustöölisi Poolast, Leedust ja Lätist.

Töörahva internatsionaalse ühtsuse kujundamine ei ammandunud eri rahvusest tööliste liitumisega sotsialismiideede lipu alla. Oluliseks momendiks oktoobrisündmustes on armee ja rahva ühtsuse kujunemine. Eestis, kus baseerus palju sõjaväge ja linnade elanikkond

oli paljurahvuseline, kerkis sotsialistliku revolutsiooni iseloomustavate tunnuste kõrval eriti ilmekalt esile tema internatsionaalne iseloom.

Tähtsaimaks sõjajõudude koondumiskohaks Eestis oli Tallinn, Peeter Suure nimelise merekindluse keskus, mille koosseisu kuulus 1917. aasta märtsi algul üle 30 000 sõjaväelase. Koos väiksemate väeosade ja mitmesuguste eriuksustega ulatus Eesti territooriumil paiknenud sõjavägede üldarv 1917. aasta veebruaris üle 100 000, kasvades sama aasta oktoobriks ligikaudu 200 000 meheni /3/. Ka armee koosseisus toimus rahvuslik diferentseerumine. Ajutine Valitsus võimaldas luua peale kasakaväeosade rea rahvusväeosi (ukrainlaste, eestlaste jne.), lootes nende näol natsionalismi uimas luua vastukaalu revolutsioonilistele väeosadele.

Juba põranda alt väljudes 1917. aasta märtsis oli VSDT(b)P Tallinna organisatsiooni töö korraldatud vastavalt tööliklassi struktuurile. Siin töötas kolm eesti, vene ja läti - rahvusseksiooni. Eesti ja vene seksioonid tegutsesid ka VSDT(b)P Tartu organisatsioonis.

Eesti territooriumil tegi armees ja laevastikus kõige silmapaistvamat tööd VSDT(b)P Tallinna organisatsioon. Selle koosseisus oli ka madruseid ja soldateid. Revolutsioonilise selgitustöö olukord Eestis paiknevais väeosades paranes märksa, kui Tallinnas 1917. aasta mais hakkas vene keeles ilmuma bolševike ajaleht "Utro Pravdõ". Mais formeerus VSDT(b)P Tallinna organisatsiooni juures sõjaväeorganisatsioon ehk sõjaväelaste osakond. Sõjaväelaste esindajad kuulusid ka VSDT(b)P Valga, Narva, Tartu ja Haapsalu organisatsioonide koosseisu /4/.

VSDT(b)P Põhja-Balti (Eesti) organisatsioonide konverentsil Tallinnas 16. - 17. aprillil 1917 puudutati rahvusküsimust vaid resolutsioonis eesti rahvusväeosade kohta, millede formeerimist eesti kodanlus oli Ajutine Valitsuse toetusel äsja alanud. Resolutsioonis märgiti, et selliste väeosade loomine tekitab pinnast rahvusliku vaenu külvamiseks ja tunnistati nende organiseerimine lubamatuks /5/.

VSDT(b)P aprillikonverentsil pühendati suurt tähelepanu ka rahvusküsimusele. Vastavas resolutsioonis tunnistati kõigi Vene riigi koosseisu kuuluvate rahvuste õigust vabalt lahkuda lüüa ja oma iseseisev riik moodustada. Samas aga märgiti, et enesemääramisõiguse rakendamisel tuleb lähtuda sotsialismi eest peetava võitluse huvidest. Neile rahvastele, kes ei soovi lahku lüüa, nõudis partei laialdast piirkonnaautonoomiat, samuti spetsiaalsete seaduste väljaandmist, mis kõrvaldaksid igasugused vähemusrahvuste õiguste rikkumised /6/.

Eesti bolševikud jäidki põhimõtteliselt VSDT(b)P üldise rahvusprogrammi juurde, konkretiseerimata seda Eesti oludes. Selles avaldus rahvusküsimuse tähtsuse

teatud alahindamine, kuna eesti kodanlus samal ajal asetask oma agitatsiooni raskuspunkti just sellele.

Suuresti mõjutas armee elu VSĐT(b)P ülevenemaaline rinde ja tagala sõjaväeorganisatsioonide konverents, mis toimus 16. - 23. juunil Petrogradis. Eestist olid konverentsil esindatud VSĐT(b)P Tallinna, Keila ja Kuressaare organisatsioonid. Konverentsi tööd juhtis V.I. Lenin. Arutanud rahvusküsimust, tunnistas konverents, et igal rahvusel on õigus rahvuspolke formeerida. Ohtlasi aga märgiti, et nende loomine ei tee ni töörahva huve. Juba moodustatud rahvusväeosade suhtes asuti seisukohale, et seal tuleb intensiivistada selgitustööd, et mitte anda kodanlusele võimalust kasutada neid revolutsiooni vastu /7/.

Esimese eesti polgu loomine algas eesti kodanluse eestvõttel Tallinnas. 29. aprillil võttis Tallinna Nõukogu vastu otsuse panna eesti rahvusväeosade formeerimine seisma, kuna see viib armee killustamisele rahvuslikel alustel. Selle otsusega ühinesid ka Tallinna eesti bolševikud. Tekkis terav konflikt, mille lahendamiseks uus sõjaminister A. Kerenski andis loa luua vaid üks eesti polk, kuid viia see Tallinnast ära Rakvere piirkonda. Hiljem uute eesti polkude loomine jätkus.

Bolševike võitlus eesti väeosade loomise vastu osutus poliitiliseks veaks. Kodanlusel õnnestus esialgu ässitada suurt osa eesti polgu soldateid bolševike vastu. Tegelik elu näitas eesti polgu soldatitele varsti, et vennalikkude läbisaamist ohvitseridega ei saa olla. Polgu spetsiaalselt valitud reaktsooniline juhtkond eesotsas polguülema polkovnik A. Tõnissoniga taotles karmi sõjaväelist distsipliini ja kuulekust.

Polgus tekkinud rahulolematuse õhkond valmistas pinda bolševike selgitustööks. Juba juunis telliti mitmes roodus bolševike ajalehte "Kiir" ja loeti seda suure huviga. Sel puhul märgiti "Kiires": "Kui meil Eesti polkudega terav vahekord tekkis, siis parandab seda tingimata aeg, kes Läti rahvuslistest bataljonidest sots.-dem. bataljonid tegi, teeb seda ka Eesti polkudest ... Jah, siis saavad Eesti kodanlased Läti isandade viisi hüüdma - Mitte kopikatki, mitte leivakoorukestki Eesti polgule!" /8/.

Nimelt olid läti kütipolgud juba selleks ajaks läinud täielikult bolševike mõju alla. Eesti kodanluse võitles kõigi vahenditega rahvahulkade ja eesti sõjaväelaste revolutsioneerumise vastu. Ent tema positsioonid nõrgenesid ka rahvusküsimuses. Meie rahvuslik kodanlus taotles sellal tähtsaima rahvusliku nõudmisena Eestile autonoomiat Venemaa kodanliku vabariigi koosseisus. Ent ta ei julgenud ei rahvusküsimuses ega teisteski küsimustes minna konflikti Ajutise Valitsuse ja vene kodanlike parteidega, eriti kadettidega, kellele poliitiliselt orienteeruti. Scaltpoolt aga ei olnud loota vastutulekut, mis nõrgendas eesti kodanluse positsioone. Eri rahvustest kodanluse vahel ei

olnud internatsionaalne solidaarsus rahvusküsimuses mõeldav, küll aga oli mõeldav ja reaalne revolutsioonivastane ühisrinne.

VSDT(b)P Eestimaa organisatsioonis olid arvulises ülekaalus eestlased. Nii koosnes Tallinna organisatsioon peamiselt eesti töölistest, sõjaväelasi oli selles suhteliselt vähem. Augustis 1917 oli organisatsioonis 3182 liikmest 2926 töölist, 209 sõjaväelast ja 47 intelligenti esindajat. Rahvuste järgi oli eestlasi 2302, venelasi 523, lätlasi 357.

Kodanliku ja proletaarse tendentsi erinevus rahvusküsimuses tuli küllaltki ilmekalt esile 1917. aasta suvel toimunud linnaomavalitsuste valimistel, eriti sellistes proletaarsetes keskustes nagu Tallinn ja Narva. Nendel valimistel esinesid juba paljud parteid oma iseseisvate valimisplatvormide ja kandidaatide nimekirjadega. Tallinna linnavalikogu valimistel 6. augustil sai kindla esikoha internatsionalismi platvormilt lähtunud bolševike nimekiri - 21 572 häält ehk 31 protsenti /9/.

Kui uus linnavalikogu tuli kokku 24. augustil, ilmnis selle töös selgesti kaks põhitendentsi - proletaarne ja kodanlik. Neist esimene taotles küsimuste otsustamist töörahva revolutsioonilistest huvidest lähtuvalt, teine püüdis volikogu tööd suruda kodanlike seaduste ja Ajutise Valitsuse korralduste raamesse.

Esimese küsimusena kerkis päevakorda asjaajamiskeele küsimus. Loeti ette kubermangukomissar J. Poska tsirkulaar 20. augustist, milles teatati, et 1892. a. määruse kohaselt on ette nähtud venekeelne asjaajamine, ning ainult komisjonides ja suulisel arutlusel võib kasutada ka eesti keelt. Ajutise Valitsuse 9. juuni määrusega lubati omavalitsustes asjaajamiskeelena kasutada vaid riigikeelt, s.o. vene keelt. Kuna määrust ei olnud muudetud, nõudis Poska vene keele kasutamist.

Järgnesid ägedad vaidlused. Bolševikud nõudsid keeleküsimuse otsustamist Poskast ja valitsusest sõltumatult. Kuna 3/4 saadikutest olid eestlased, siis pidi ka eesti keel saama asjaajamiskeeleks. Vene kodanluse esindaja, senine linnapea kohustetäitja G. Belgagin taotles seadustest kinnipidamist, s.o. venekeelset asjaajamist. Eesti kodanluse esindaja K. Päts soovitas küsimuse anda komisjoni. Pole huvitusetä märkida, et bolševikud võtsid volikogus sõna algusest peale eesti keeles, eesti kodanlikud tegelased pidasid aga kinni seadustest - rääkisid algul vene keeles ja alles pärast seda eesti keeles.

Lõpuks kiideti häälteenamusega heaks bolševike otsuseprojekt. Tallinna linnaomavalitsuse asjaajamiskeeleks määrati eesti keel, kirjavahetus asutustega, kus ei olnud eestikeelset asjaajamist, toimus vene keeles. Linnavalitsus, volikogus ja komisjonides võis asja arutada ka vene ja teistes kohalikes keeltes. Kõne

tuli tõlkida, kui seda nõudis vähemalt 25 volikogu liiget. Protokolle peeti nii eesti kui ka vene keeles, kusjuures originaaliks oli eestikeelne protokoll /10/.

Seega lahendasid bolševikud Tallinna linnaomavalitsuses ühe olulisema rahvusküsimuse - keeleküsimuse resoluutselt ja õiglaselt, oma internatsionaalsest programmist lähtudes. Sellega oli ka initsiatiiv linnavolikogus läinud bolševike kätte. Volikogu juhatajaks valiti J. Anvelt, tema asetäitjaks sotsialist-revolutsionäär J. Umarik.

30. augustil valiti uus linnavalitsus. Kuna kodanluse esindajad vähemusena loobusid linnavalitsuse tööst osa võtmast, läks linnavalitsuse üheksast kohast viis bolševikele. Linnavalitsuse esimeheks valiti V. Vöölmann, liikmeteks J. Mägi, I. Rabtšinski, G. Sokolov ja N. Janson, ülejäänud 4 esseeride ja menševike hulgast. Uue revolutsioonilise linnavalitsuse tähtsaks saavutuseks oli muu hulgas ka see, et septembris viidi Tallinna algkoolides (kuigi puudus Ajutise Valitsuse luba!) sisse emakeelne õpetus ning avati peatselt ligi 20 algkooli 1000 õpilasele. Keskkoolides jäi keeleküsimus esialgu lahendamata, kuna seal oli õpilaste rahvuslik koosseis väga kirju ning puudusid eestikeelsed õpikud ja vastav õpetajate kaader.

Nii oli VSDT(b)P Eestimaa organisatsioon praktikliste tegudega rahvusküsimuse lahendamisel võtnud initsiatiivi eesti kodanluse käest enda kätte.

Ülevenemaalise Asutava Kogu valimiskampaania käigus, millal Eesti kodanlikud parteid asetasid raskuspunkti rahvusküsimusele, töötas ka VSDT(b)P Eestimaa organisatsioon esmakordselt oma valimisplatvormi raames välja konkreetse programmi rahvusküsimuse lahendamiseks. Vastavalt leninlikele seisukohtadele nõuti rahvuste võrdõiguslikkust, õigust emakeelsele õpetusele koolis ja rahvakeelset asjaajamist ametiasutustes. Igasugune sunduslik riigikeel tuli kaotada. Iga rahvas pidi iseseisvalt otsustama oma riikliku korralduse ja selle üle, kas ta soovib elada iseseisvas riigis või ühineda mõne teise riigiga. Eesti bolševikud pidasid õigeks Eesti kuulumist Vene riigi koosseisu, kuid see tuli otsustada rahvahääletuse teel. Venemaa koosseisu jäämise korral tuli Eestile kindlustada täielik sisemine autonoomia. Venemaa põhiseaduses pidi fikseeritama, et ka tulevikus otsustab Eesti õiguste üle kohalik elanikkond üldise hääletamise teel ja et üleriiklik parlament sellesse vahele ei tohi segada /11/.

Seega siis pidi Eestile tagatama laialdane territoriaalne autonoomia. Ka Eesti esseeride ja menševike (Eesti Sotsiaaldemokraatlik Tööliste Partei) parteid nõudsid Eestile autonoomiat Venemaa demokraatlikus vabariigis. Eesti Tööerakond ja kodanlikud parteid olid selleks ajaks asunud Venemaa föderaalsete korralduse platvormile ning nõudsid Eesti osariiki Venemaa föderatiivses vabariigis /12/.

Bolševike revolutsioonilised nõudmised - kogu võimu üleminek nõukogudele, imperialistliku sõja lõpetamine, maa natsionaliseerimine jt. koos konkreetse rahvusprogrammiga andsid valimistel Eestis võidu neile. Ülevenemaalise Asutava Kogu valimised peegeldavadki kõige paremini rahva ja sõjaväe poliitilist meeleolu Eestis Oktoobrirevolutsiooni teostamise perioodil. Eestis andis 311 000-st hääletanust tsiviilelanikkonna hulgas 125 000 oma hääled bolševike poolt. Tallinna Merekindluse piirkonnas (kuulus Balti laevastiku valimisringkonda) anti bolševike ja neid toetavate pahempoolsete esseeride poolt 84,2 % häältest. Siin oli bolševike üheks kandidaadiks V.I. Lenin. Tartu ja Narva garnisonid hääletasid 80 % bolševike poolt. Rahvuspolkude soldatitest hääletas samuti 60,4 % bolševike poolt.

Revolutsionäärid tegutsesid internatsionalismi ja rahvaste sõpruse põhimõttest lähtudes. Eestimaal seisid võitluses sotsialistliku revolutsiooni võidu eest õlg-õla kõrval vene, läti, eesti ja teistest rahvustest töölised, talupojad, soldatid ning madrused. See sadadesse tuhandettesse ulatuv internatsionaalne võitlejate rinne kindlustas Suure Oktoobri võidu Eestis ja tema ligemas ümbruses rahulikul teel, ilma relvasutatud võitluse ja verevalamiseta.

Sotsialistliku revolutsiooni teostumist ei pidanud eesti kodanlus püsivaks nähtuseks, lootes, et bolševike võimuvõtmine on "õnnemäng", mis varsti lõpeb Vene kontrrevolutsiooni võiduga. Ent need lootused ei täitunud. Algas hoopis nõukogude võimu triumfaalne võidukäik kogu ääretul Venemaal.

Sellises olukorras võttis eesti kodanlus suuna Eesti isoleerimisele revolutsioonilisest Venemaast seni, kuni seal taastatakse kodanluse võim. Ta otsustas kõigi võimalike vahenditega alata võitlust nõukogude võimu vastu. Kodanliku kontrrevolutsiooni keskuseks sai Eestimaa Kubermangu Ajutine Maanõukogu. Seepärast saatiski Eesti Nõukogude Täitevkomitee oma otsusega 12. novembrist 1917 Maanõukogu laiali ja kuulutas ühtlasi välja Eesti Asutava Kogu valimised, mis pidid toimuma 21. - 22. jaanuaril 1918. a.

Eesti Asutav Kogu ei olnud ette nähtud võimuorganina, vaid tema ülesandeks oli töötada välja Eesti tulevase ühiskondliku korra kava, mis seejärel pidi rahvahääletusele pandama. Alles pärast seda pidid toimuma uue rahvaesinduse valimised /13/.

Pärast seda, kui 15. novembril omavoliliselt kokku tulnud Maanõukogu kuulutas enda kõrgemaks võimuks Eestimaal ja kohe siis tööliste ja revolutsiooniliste eesti soldatite poolt laiali aeti, jätkas illegaalselt tegevust Maanõukogu juhatus ja vanematekogu, püüdes ühendada kõiki kontrrevolutsioonilisi jõude võitluseks töörahva võimuga. Kodanlikud ja väikekodanlikud parteid otsustasid kasutada eeskätt Eesti Asutava Kogu valimiskampaaniat, et demagoogia ja natsionalismi

propageerimise teel bolševikke rahvahulkadest isoleerida.

Vastukaaluks kodanlusele asusid bolševikud pärast Oktoobrirevolutsiooni võitu teostama rahvusliku rõhumise likvideerimise ja rahvaste enesemääramise põhimõtet. 2. novembril 1917 võttis Nõukogude valitsus vastu "Venemaa rahvaste õiguste deklaratsiooni", milles kuulutati Nõukogude valitsuse tegevuse aluseks rahvusküsimuses järgmised põhimõtted: rahvaste üheõiguslus ja suveräänsus, nende õigus vabale enesemääramisele kuni lahkulöömiseni ja iseseisva riigi moodustamiseni, kõigi rahvuslike ja usuliste eesõiguste ning kitsenduste kaotamine, kõigi Venemaa territooriumil elavate vähemusrahvuste ja etniliste rühmade vaba arenemine /14/.

Eesti bolševikud viisid järjekindlalt ellu deklaratsiooni põhimõtteid rahvusliku rõhumise likvideerimisel. Seda tõendavad kujukalt ümberkorraldused rahvahariduse ja kultuurielu alal, kus kõrvaldati igasugused takistused emakeelse hariduse ja kultuuri arengu teelt.

Riikliku ülesehituse alal pooldasid Eesti bolševikud ka Oktoobrijärgsel perioodil territoriaalse autonoomia põhimõtet. Nad lähtusid Nõukogude riikluse rajamisel demokraatliku tsentralismi põhimõttest, mis võimaldab töötajate kohaliku omaalgatuse ja loomingu- lise initsiatiivi ühendada plaanikindla tsentraliseeritud juhtimisega ühtsest keskusest. Nad olid arvamusel, et väikeste iseseisvate riikide loomine lahutab rahvaid, killustab paljudest rahvustest töötajate ühist internatsionaalset rinnet võitluses kodanliku natsionalismi ja rahvusvahelise imperialismi vastu. Kuid sel- lised kartused osutusid alusetuks.

Novembris 1917 ütles V.I. Lenin: "Meile öeldakse, et Venemaa killustub, laguneb üksikuteks vabariiki- deks, kuid meil ei tarvitse seda karta. Kuipalju ka oleks iseseisvaid vabariike, meie seda kartma ei hak- ka. Meile pole tähtis see, kust läheb riigipiir, vaid see, et säiliks liit kõigi rahvuste töötajate vahel võitluseks ükskõik missugusest rahvusest kodanluse vastu." /15/.

Arvestades seda, et iseseisvate riikide asutami- se ideel on vähemusrahvuste hulgas küllalt palju pool- dajaid, leidis V.I. Lenin, et Oktoobrijärgses olukor- ras on kõige otstarbekam luua iseseisvad nõukogude rah- vusvabariigid, mis sotsialismi ehitamiseks ja impe- rialistide kallaletungide tagasilöömiseks vabatahtli- kult liituvad föderatsiooni põhimõttel.

10. - 18. jaanuarini 1918 Petrogradis toimunud III ülevenemaalisel nõukogude kongressil võeti vastu ja kuulutati välja V.I. Lenini poolt kirjutatud täht- tis konstitutsiooniline dokument "Töötava ja eksplua- teeritava rahva õiguste deklaratsioon", milles öel- dakse: "Venemaa Nõukogude Vabariik asutatakse vabade rahvaste vaba liidu alusel nõukogude rahvusvabariiki- de föderatsioonina." /16/.

Oma lõppõnõnas mainitud kongressil ütles V.I. Lenin: "Meil Venemaal on nüüd sise poliitika valdkonnas lõplikult tunnustust leidnud nõukogude sotsialistliku vabariigi kui mitmesuguste Venemaal elavate rahvaste vabariikide föderatsiooni uus riigikord." /17/.

Eesti bolševikud jäid esimesel nõukogude võimu perioodil siiski piirkondliku autonoomia põhimõtte juurde. "Töötava ja ekspuuteeritava rahva õiguste deklaratsioonis" oli iga rahvuse tööliste ja talupoegadele jäetud õigus oma nõukogude kongressil iseseisvalt otsustada, kas ja missugustel alustel nad soovivad föderaalset valitsusest ja teistest föderaalsetest nõukogude asutustest osa võtta.

Võitluses välisimperialistide käsilaste - eesti kodanlike natsionalistide vastu oleks Eesti bolševikel taktikalises mõttes kõige otstarbekam olnud kohe pärast "Töötava ja ekspuuteeritava rahva deklaratsiooni" ilmumist omaks võtta iseseisvate nõukogude vabariikide föderatsiooni seisukoht ja välja kuulutada Eesti iseseisev nõukogude vabariik. Nagu V. Kingissepp ja J. Anvelt kinnitavad, tegi V.I. Lenin Eesti bolševikele sellekohase ettepaneku juba 1917. aasta detsembris, pidades Eesti iseseisva vabariigi väljakuulutamist rahvusvaheliselt tähtsaks /18/. Seega kuulub V.I. Leninile Eesti riikliku iseseisvuse küsimuse prioriteet /19/.

11. jaanuaril 1918, esinedes partei Keskkomitee istungil, nimetas V.I. Lenin Eestit korduvalt Eesti Sotsialistlikuks Vabariigiks. Vaieldes vastu L. Trotski ettepanekule mitte alla kirjutada rahu Saksamaaga ja demobiliseerida armee, ütles V.I. Lenin: "Rahu sõlmides me ... säilitame Eesti sotsialistliku vabariigi ja laseme oma võitudel kindlamaks saada." /20/.

Eesti kuulutamine iseseisvaks sotsialistlikuks vabariigiks oleks aidanud mobiliseerida tööliklassi ümber väikekodanlikku intelligentsi ja koolinoorsugu, kes veel uskus kodanluse demagoogilist "iseseisvuse" propagandat. Ka poleks kodanlus siis enam leidnud mingisugust juriidilist põhjendust Eesti iseseisvuse teistkordseks väljakuulutamiseks, mida ta tegi veebruari lõpul Saksa okupantide tulekul. Samuti oleks see võtnud eesti kodanluselt ja Lääne imperialistidelt võimaluse hiljem eesti rahvast ja teisi rahvaid iseseisvuse loosungiga petta.

Eesti bolševikud, pidades tollal ägedat võitlust eesti kodanluse vastu, kes kõigi propaganda- ja agitatsioonivahenditega püüdis saavutada Eesti isoleerimist sotsialistlikust Venemaast, ei mõistnud tol momendil V.I. Lenini soovitude kiireloomulise teostamise vajadust. Seoses Brest-Litovski rahu läbirääkimistega omandas aga see küsimus Eesti edasise poliitilise saatuse seisukohast suure tähtsuse.

Eesti kodanluse orienteerumine välisinterventsioonile. Saksa imperialism oli oma anastusplaanide üheks eesmärgiks seadnud ka Baltimaade (Leedu, Läti,

Eesti) annekteerimise ja liitmise Saksamaaga, kusjuures selleks taheti kasutada rahvuste enesemääramise põhimõtet, millele kavatseti anda imperialistlik tõlgendus /21/.

Saksamaa välisministeerium ja luureorganid andsid Eestimaa ja Liivimaa rüütelkondadele juba novembris korralduse võtta vastu otsused nende alade eraldamise kohta Venemaast ning organiseerida eestlaste ja lätlaste saksasõbralikes ringkondades palvekirju Eestis ja Läti okupeerimiseks Saksa vägede poolt /22/. 30. novembril 1917 võttiski Eestimaa rüütelkond vastu otsuse eraldumise kohta Venemaast ja palus Saksamaad võtta Eestimaa "oma kaitse alla" /23/. Ent ka Saksa poliitikutele oli selge, et rüütelkonnad esindavad vaid tühist osa kohalikust elanikkonnast, seepärast, nagu märgib E. Dellingshausen, nõuti detsembris Berliinist korduvalt, et baltisakslased koguksid eestlastelt allkirju Saksa vägede kutsumiseks Eestisse. Selleks läi Dellingshausen kontakti Eestimaa Kubermangu Ajutise Maanõukogu kodanlike tegelastega. Need aga ei julgenud sellistele petitsioonidele allkirju koguda. I. Raamot teatas Dellingshausenile Maanõukogu nimel suuliselt, et viimane on nõus Saksa vägesid Eestisse kutsuma /24/.

11. detsembril moodustas Maanõukogu vanematekogu välisdelegatsiooni (J. Tõnisson, J. Wilms, J. Poska, J. Seljamaa), et hakata otsima kontakti väliskontrollutsiooniga võitluses nõukogude võimu vastu. Eesti riikliku korralduse osas aga jäädi veel seisukohale, et ei tule nõuda iseseisvust, vaid taotleda Eestile oma-riiklust kodanliku föderatiivse Venemaa koosseisus /25/. Ent Saksa välisministeeriumi soovitus Venemaast eralduda ja Eesti iseseisvus välja kuulutada ning teiselt poolt nõukogude võimu tugevnemine kiirendasid Eesti kodanluse asumist "iseseisvuse" poliitikale. 31. detsembril arutati küsimust Maanõukogu juhatase ja vanematekogu ning kodanlike ja väikekodanlike parteide esindajate salajasel koosolekul. Võeti vastu otsus Eesti ligemal ajal iseseisvaks kuulutada /26/. 1. jaanuaril 1918 toimunud analoogilisel koosolekul arutati, millal iseseisvus välja kuulutada ja leiti, et seda veel teha ei saa: "Laaman ja Raamot on edasilükkamise poolt. Sakslane niipea ei tule!" /27/. Seega seati iseseisvuse väljakuulutamine sõltuvaks sakslaste peale tungi algusest, kuigi oma avalikus propagandas rääkis eesti kodanlus iseseisvusest kui abinõust Saksa okupatsioonile ärahoidmiseks. Avalik orientatsioon keiserlikule Saksamaale oli rahvahulkadele Eestis täiesti vastuvõtmatu ja seda teadis kodanlus hästi. Pealegi hellitas eesti kodanlus veel 1918. a. algul lootust, et ülevenemaalise Asutava Kogu kokkutulek viib kapitalismi restaureerimisele Venemaal. Ent pärast Asutava Kogu laialisaatmist 6. jaanuaril 1918 tegi eesti kodanlus lõplikult peapanuse imperialistlikule välisinterventsioonile, kusjuures peamist abi loodeti Sak-

samaalt, kelle väed asusid mandri-Eesti piiridel.

Siiski pidas eesti kodanlus vajalikuks konsulteerida ka *Entente*'i riikide esindajatega Petrogradis. Ent mingit reaalselt abi *Entente*'i riigid eesti kodanlusele ei lubanud, ega oleks ka saanud toleaeelses sõjalises olukorras praktiliselt osutada. Eesti kodanluse ainukeseks päästjaks võisid saada vaid Saksa väed.

13. jaanuaril 1918, kui nn. Eesti välisdelegatsioonil juht J. Tõnisson jõudis Stockholmi, asus ta läbirääkimistesse Saksamaa saadikuga. Ta tegi ettepaneku moodustada iseseisev vabakaubanduse staatusega Eesti riik, kua baltisakslastele oleks garanteeritud täielik eraomandi puutumatus. Saksamaa aga pidi kindlustama Vene vägede väljaviimise Eestist ja nende asendamise Saksa vägedega. Põhimõtteliselt vastas see ettepanek Saksa imperialistide huvidele. 10. - 15. veebruaril toimusid nende küsimuste üle Stockholmis intensiivsed läbirääkimised ning Saksamaa saatkonna nõunik von Riessen sõitis kooskõlastatud projektiga Berliini, et kanda see ette oma valitsusele /28/.

Seega palus J. Tõnisson Eesti iseseisvuse viigilehe varjus Maanõukogu nimel tuua Eestisse Saksa väed, et likvideerida nende abil siin töörahva võim. Ent osa eesti kodanlusest tegutses otsekohesemalt, ilma igasuguse maskeeringuta. Nii saabus 1918. a. veebruaris Berliini Lõuna-Eesti kodanlike ringkondade delegatsioon (Kapsta, Gross, Link, Undrits), kes esindas kulakliku partei Maaliidu kohalikke organisatsioone ning majaozanikke linnades, paludes otseselt, et Saksa väed tuleks Eestisse ning Eesti eraldataks Venemaast ja liidetakse Saksamaaga /29/.

Eesti kodanlikud ja väikekodanlikud parteid hakkasid oma nõukogudevastases agitatsioonis samal ajal üha agaramalt propageerima Eesti "iseseisvust". Väikekodanlikele tegelastele siiski iseseisvus Saksa protektoraadi all ei meeldinud, kuna sel juhul kogu võim ja eesõigused oleksid läinud baltisaksa parunitele. Menshevikud ja esseerid panid mõningaid lootusi saksa sotsiaaldemokraatidele, eriti K. Kautskyle. Kuid need arvestused olid ilmaaegsed, kuna enamik saksa sotsiaaldemokraate kaitses keiser Wilhelmi anastuspoliitikat.

Sellises olukorras tuli Eesti Sotsialistide-Revolutsiionäreide Partei välja oma projektiga kuulutada Eesti iseseisvaks erapooletuks töövabariigiks. Iseseisva töövabariigi väljakuulutamist põhjendati püüdega ära hoida Saksa okupatsioon ja kartusega, et vene kontrrevolutsiooni võidu korral kaotaks Eesti enesemääramise õiguse. Esseeride projekti kohaselt tuli Eesti iseseisvus välja kuulutada Nõukogude Venemaa valitsuse ja Eesti-maa Nõukogude Täitevkomitee poolt. Kuid nõukogude võim Eestis pidi loobuma proletariaadi diktatuuri poliitikast. Eestimaa Nõukogude Täitevkomiteed tuli täiendada sotsialistlike parteide ja omavalitsusorganite esindajatega. 15. veebruarist alates aga pidi Eesti riikliku korralduse küsimus minema Eesti Asutava Kogu otsustada /30/.

Kuivõrd esseeride projekt vastas olulisematele eesti kodanluse taotlustele - isoleerida Eesti revolutsioonilisest Venemaast, asendada proletariaadi diktatuur kodanliku demokraatiaga, suhtus Maanõukogu juhtkonna, kodanlike ja väikekodanlike parteide esindajate aastavahetusel toimunud nõupidamine sellesse pooldavalt.

2. jaanuaril 1918 esitasid esseerid (G. Suits, J. Semper, J. Kärner) oma projekti Eestimaa Nõukogude Täitevkomitee istungil arutamiseks. Bolševikud Täitevkomitees olid enamuses iseseisva vabariigi välja kuulutamise vastu ja süüdistasid esseere rahvusliku kodanluse sõiduvette asumises. Pärast seda otsustas ESRP Keskkomitee koostöö, s.o. bloki bolševikega lõpetada /31/.

Esseerid esitasid oma töövabariigi projekti ka 5. - 6. jaanuaril toimunud Eesti töörahva põllumajanduskongressile. Siin aga lükati see rõhuva häälteenamusega tagasi ning võeti vastu bolševike resolutsioon "Eesti riigi küsimuses". Selles rõhutati, et eraldamine Nõukogude Venemaast oleks nõukogude võimule Eestis hävitav, et revolutsioonilise töörahva siht ei ole üksikute väikeriikide asutamine, vaid kogu maailma tööliste ühendamine üheks vennasriigiks. Resolutsioon lõppes sõnadega "Elagu üleilmne töörahva nõukogude valitsus! Elagu üleilmne ühine töörahva riik!" /32/.

Terava poliitilise võitluse õhkkonnas tuli eesti bolševikel võtta kindlam seisukoht ka Eesti rahvusriikluse küsimuses. VSDT(b)P Eestimaa Komitee ja Tallinna Komitee, arutades ühisel koosolekul 31. dets. 1917. a. V. I. Lenini soovitusi Eesti iseseisvaks nõukogude vabariigiks kuulutada, leidsid, et proletariaadi diktatuuri kindlustamise huvides oleks parem, kui Eesti kasutaks piirkonnaautonoomia õigusi Nõukogude Venemaa koosseisus, kuna nõukogude võim oli juba faktiliselt kindlustanud Eestile rahvusliku iseseisvuse /33/.

18. jaanuaril 1918 avaldasid VSDT(b)P Eestimaa Komitee ja Tallinna Komitee üleskutte Eesti töörahvale Eesti Venemaast lahkulöömise küsimuses. Eesti kõrgemad parteiorganid selgitasid töörahvale, et Poola-, Leedu- ja Kuramaal kuulutasid mõisnikud ja kodanlased Venemaast lahkulöömist "terve rahva" nimel. Nüüd on baltisaksa parunid ja Saksa valitsuse agendid pöördunud Eesti kodanlike ja väikekodanlike parteide poole, et siin sedasama alatut manöövrit läbi viia. Saksa agentidelt saadud tõukel ütlevad need parteid, et Eesti tuleb viivitamatult iseseisvaks riigiks kuulutada, seejuures valelikult seletades, et nad tahtvat sellega ära hoida Saksa vägede Eestimaale tulekut. Kuidas küll - küsitakse üleskutses - saaks iseseisvuse paberilipakas päästa Eesti okupatsioonist, kui Saksa imperialistidel on teda vaja okupeerida? Menševikud ja esseerid, kes on kodanlusega ühisesse leeri asunud, tahavad Venemaa viljarikaste kubermangude ukсед Eesti

eest kinni panna ja vabrikutöölised ilma tööta jätta, lõigates läbi need elusooned, mis meie tööstust tooraineallikatega ühendavad /34/.

Vastukaaluks kodanlikele ja väikekodanlikele parteidele töötasid Eesti bolševikud 1918. a. algul väl- ja oma projekti rahvusriikluse küsimuses. 19. jaanuaril 1918 avaldati Eesti Nõukogude valitsuse ametlikus häälekandjas "Eesti Teataja" Eesti Tööraha Kommuuni põhiseaduse eelnõu, mille oli koostanud J. Anvelt, kelle pseudonüümi (K. Maatamees) eelnõu kandis /35/.

Dokumendis öeldakse, et Eesti Tööraha Kommuun on autonoomne osa Venemaa Nõukogude Vabariigist. Vahekorrd viimasega ja Eesti Tööraha Kommuunisse puutuvad välisküsimused otsustatakse kokkuleppe teel Venemaa Nõukogude valitsusega. Kõigi kohalike küsimuste otsustamisel on Eesti Tööraha Kommuun täiesti iseseisev. Tal on igal ajal õigus end Venemaa küljest lahku lüüa ja kas mõne teise riigiga ühendusse astuda või end täiesti iseseisvaks kuulutada. Eesti Tööraha Kommuuni põhiseadust võib muuta ainult Eesti Tööraha Kongress.

Edasi kirjutati eelnõus, et Eesti Tööraha Kommuuni valitsevad valla, maakonna ja linna tööraha nõukogud, Eesti Tööraha Kongress ja Kommuuni valitsus. Kõrgeimaks võimuorganiks on Eesti Tööraha Kongress.

Eesti Tööraha Kommuuni projekt oli üksikasjalikult välja töötatud ja vastas tööraha huvidele. Nagu eelnõu nältab, olid Eesti bolševikud sel ajal seisukohal, et tulevane Nõukogude Venemaa kujutab endast ühtset tsentralistlikku sotsialistlikku riiki, millega nõukogude rahvad, sealhulgas ka eesti rahvas vabatahtlikult ühinevad piirkondliku autonoomia põhimõtetel.

Saksa armee pealetungi algus 18. veebruaril 1918 oli signaaliks eesti kodanluse kontrrevolutsioonilistele väljaastumistele nõukogude võimu vastu. Need toimusid nüüd esmakordselt avalikult päevakorda tõstetud iseseisvuse loosungi varjus. 19. veebruaril moodustati Maapäeva vanematekogu ja maavalitsuse liikmete sa-lakoosolekul kolmeliikmeline kodanlik Päästekomitee (K. Päts, J. Vilms, K. Konik) Eesti iseseisvuse väljakuulutamiseks. Vastav dokument "Manifest kõigile Eestima rahvastele" suudeti avaldada küll aga alles 24. veebruaril, üks päev enne Saksa vägede sissemarssi Tallinna. Manifestis kuulutati välja iseseisva Eesti Vabariigi loomine. Päästekomitee moodustas ka kodanliku Ajutise Valitsuse eesotsas K. Pätsiga /36/.

Kuigi eesti kodanlus ei hellitanud erilisi lootusi Eesti iseseisvuse tunnustamise suhtes Saksamaa poolt, loodeti siiski, et Saksamaa võimaldab mingil määral maa valitsemisest osa võtta ka eesti kodanlusele. Saksa sõjaväevõimud eesotsas kindral A. v. Seckendorffiga keeldusid aga kategooriliselt kodanlikku Ajutist Valitsust tunnustamast ja keelasid selle tegevuse.

Brest-Litovski rahulepingu 6. punkti kohaselt pidi Saksamaa Eesti- ja Liivimaal täitma vaid poliitset võimu funktsiooni /37/, ometi teostas ta siin kõige jämedamat vahelesegamist kohalikesse asjadesse, eestlaste jõhkrat rahvuslikku rõhumist. Kõik Nõukogude asutused likvideeriti ja töörahva organisatsioonid keelati. Taastati tsariaegsed asutused ja seadused. Ametiasutustes viidi sisse saksakeelne asjaajamine. Koolides tuli üle minna saksakeelsele õppetööle. Saksa imperialism ja baltisakslased, ignoreerides täielikult eesti ja läti rahva tahet, asusid rajama Baltimaadel konstitutsioonilis-monarhistlikku riiki, nn. Balti hertsogiriiki, mis personaalunioonis saksa keisriga oleks liidetud Saksamaaga /38/. Selle poliitika lõppsihiks oli Eesti koloniseerimine ja eestlaste saksastamine.

Kujunenud poliitilises olukorras jäi eesti kodanlus, kes oli ise aidanud kaasa Eesti okupeerimisele, aegamisi okupantide saksastamispoliitika suhtes opositsiooni, pannes 1918. a. suvest alates oma peamised lootused *Entente*'i riikide võidule sõjas. Vastukaaluks Saksamaa poliitikale oligi Inglismaa 3. mail 1918 nõus Eesti Maanõukogu tulevase rahukonverentsini ajutiselt *de facto* tunnustama /39/. Analoogiline ajutine tunnustus saadi ka Itaalialt ja Prantsusmaalt, mis aga neid millekski mainimisväärseks ei kohustanud.

Seoses sakslaste sissetungiga taganesid tuhanded eesti töölised ja kommunistid Nõukogude Venemaale. Sajad kohale jäänud kommunistid tapeti või arreteeriti. Hoolimata terroristid asusid kommunistid rajama illegaalseid Kommunistliku Partei organisatsiooni Eestis, mille organisatsioonide võrk hõlmas 1918. a. kevadel kõik Eesti tähtsamad linnad.

Nõukogude Venemaale taganenud ja seal varem elanud eesti kommunistid koondusid VK(b)P eesti sektsioonidesse, millede tegevust juhtis VK(b)P Eesti Osakondade Keskkomitee. Üheks tema töö tähtsamaks suunaks oli eesti kommunistlike väeosade loomine Punaarmee koosseisus, et luua eeldusi Eesti vabastamiseks okupantide ikkest. Ohtlasi alati ettevalmistustööd Nõukogude rahvusriikluse taastamiseks Eestis. 13. - 15. juulil toimus Moskvas VK(b)P Eesti sektsioonide konverents, kus võeti vastu põhimõtteline otsus iseseisvuse kohta ja vastukaaluks Balti hertsogiriigi ja kodanliku vabariigi loomise kavatsustele seati üles iseseisva Eesti Nõukogude Vabariigi loosung. Otsuses öeldakse: "Maha Balti hertsogiriik! Maha kodanlaste "iseseisvus"! Elagu Eesti Nõukogude Vabariik! Elagu Euroopa föderatiivne nõukogude vabariik!" /40/.

Seega kõrvuti iseseisva Eesti Nõukogude Vabariigi loosungi püstitamisega asusid eesti kommunistid, vastavalt tolleaegsele maailmarevolutsiooni kontseptsioonile, föderatiivse nõukogude vabariigi orientatsioonile Euroopas.

Võimalused iseseisva nõukogude vabariigi raja-

miseks tekkisid seoses Keskriikide sõjalise lüüasaamisega ja Novembrirevolutsiooniga Saksamaal. 13. novembril 1918 tühistas Nõukogude valitsus Brest-Litovski rahulepingu, mis avas tee okupeeritud alade vabastamiseks. 29. novembril kuulutatigi Punaarmee poolt vabastatud Narvas välja iseseisva sotsialistliku vabariigina Eesti Tööraha Kommuun. Kommuuni Valitsus pöördus Vene SFNV valitsuse poole telegrammiga riikliku tunnustuse saamiseks. 7. detsembril võttis Rahvakomissaride Nõukogu vastu dekreedid Eesti Nõukogude Vabariigi iseseisvuse tunnustamise kohta, millele kirjutas alla V.I. Lenin /41/. Tegutsedes suveräänse riigina lõi Eesti Tööraha Kommuun diplomaatilised suhted Vene SFNV, Läti, Ukraina jt. nõukogude vabariikidega, määrates vastavate vabariikide valitsuste juurde oma esindajad.

Saksa okupatsioonirežiimi kokkuvarisemise tulemusena tekkis Eestis 1918. a. novembris kaks rahvusriiki. Seoses üldstreigi ja revolutsioonilise kärimisega Saksa sõjavägedes Tallinnas, lubas kindral Seckendorff alates 11. novembrist asuda tegutsema Eesti kodanlikul Ajutisel Valitsusel. 19. novembril kirjutasid Saksa Baltimaade riigikomissar A. Winnig ja kodanliku Ajutise Valitsuse esindajad Riias alla nn. võimu üleandmise lepingule, mille kohaselt kogu administratiivvõim Eestis läks alates 21. novembrist Ajutise Valitsuse kätte /42/. Viimane asus looma oma diktatuurivõimu.

Tööraha laialdasel toetusel vabastati 1918. a. lõpuks Ida- ja Lõuna-Eesti ning Punaarmee eesti kommunistlikud polgud jõudsid 30 - 40 kilomeetri kaugusele Tallinnast. Vabastatud alade kehtestati Eesti Tööraha Kommuuni võim ja sotsialistlik seadusandlus. Eesti Tööraha Kommuun tagas suveräänse riigina rahvahulkadele nii sotsiaalse vabanemise kapitali ikkest kui ka täieliku vabaduse rahvusriikluse ja rahvusliku kultuuri arendamisel.

Kahe riigi ja kahe valitsuse eksisteerimine Eestis oli interventsiooni ja kodusõja väljenduseks. Kodanlik Ajutine Valitsus võis selles sõjas püsima jääda ainult interventide toetusel. Sealjuures oli 1918. a. lõpul kodanlus korduvalt nõus oma riigist ja iseseisvusest loobuma, et päästa eraomandit ja oma klassihuve. Selle kujukaimaks tõendiks on Maapäeva salajane memorandum Inglismaa valitsusele 27. detsembrist 1918, milles paluti "Kuninglikku Englise valitsust okupeerida ja oma sõjalise kaitse alla võtta Eesti Vabariiki, sealjuures jõudude intensiivsema ärakasutamise sihis oma ülemjuhatus alla võttes kõiki sõjaväelisi jõudusid, mis Eesti Vabariigi kulul juba korraldatud on ja veelgi korraldatakse pealetungiva enamuse vastu võitlemiseks." /43/. Inglismaa aga ei saanud sisepoliitilistel põhjustel maavägesid kohale saata, küll aga kiirendati sõjaväevarustuse ja palgasõdurite saatmist.

1919. a. algul läks kodanlikul armeel korda Ing-
lise sõjalaevastiku ja Soome palgasõdurite toetusel
minna vastupealetungile ning kehtestada kodanluse dik-
tatuur suuremal osal Eesti territooriumist. 5. - 7. ap-
riilil toimunud Eesti Asutava Kogu valimistega õnnes-
tus kodanlusel ka oma võimu poliitiliselt kindlustada.
Kuid ometi ei toonud see kaasa Eesti kodanliku vaba-
riigi *de jure* tunnustamist *Entente*'i suurriikide poolt,
kes tunnistasid hoopiski admiral Koltšaki Venemaa ülem-
valitsejaks. Koltšaki-Venemaa taastamine tähendanuks
aga nii Eesti iseseisvuse kui ka rahvusriikluse lik-
videerimist.

Seoses interventide ja valgekaartlaste esimese
pealetungiga Petrogradile kujunes 1919. a. suveks uus
sõjalis-poliitiline olukord. Eesti Töörahva Kommuun
kaotas viimase osa oma territooriumist Lõuna-Eestis.
Sõjategevus kandus üle Vene ja Läti territooriumile.
Eesti oli muutunud otseseks osavõtjaks *Entente*'i rii-
kide interventsioonist Nõukogude Venemaa vastu. Sel-
lises olukorras jõudis Eestimaa Kommunistliku Partei
Keskkomitee 1919. a. juuniks järeldusele, et tuleb ala-
ta võitlust interventsioonisõja lõpetamise ja rahu
sõlmimise eest Nõukogude Venemaaga. Nendel asjaoludel
otsustati 5. juunil 1919 Eesti Töörahva Kommuuni te-
gevus lõpetada. 19. juulil avaldas EKP Keskkomitee ma-
nifesti, milles kutsus üles töörahvast rahuvõitlusele.

Kuigi kodanlik Eesti sunniti *Entente*'i riikide poolt
veel 1919. a. sügisel osa võtma Judenitši sõjakäigust
Petrogradi vastu, oli Eesti kodanlus varsti sunnitud
nii Punaarmee võitude kui ka töörahvahulkade surve-
minema rahuläbirääkimistele. 2. veebruaril 1920 kir-
jutati alla rahuleping Vene SFNV ja Eesti vahel. See
sõlmiti täieliku võrdõiguslikkuse alusel. Nõukogude
Venemaa osutus esimeseks suurriigiks, kes tunnustas
kodanliku Eesti Vabariigi iseseisvust. Nurjusid *Enten-
te*'i plaanid muuta Eesti kodanliku Venemaa kuberman-
guks või mõne Lääne riigi protektoraadiks.

Interventsiooni ja kodusõja keerukates välis- ja
sisepoliitilistes tingimustes jäi Eestis kehtima kod-
danlik rahvusriik. Võrreldes sotsialistliku vabarii-
giga oli see suur samm tagasi. Ometi oli ka kodanlik
rahvusriik võrreldes tsaariajaga samm edasi, kuna ta
pakkus vähemalt paremaid tingimusi rahvuskultuuri aren-
guks. Ent ka iseseisev kodanlik riik Eestis ei oleks
olnud mõeldav Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsio-
oni ning Nõukogude Venemaa võiduta kodu- ja inter-
ventsioonisõjas.

Kasutatud allikad ja kirjandus

1. NLKP kongresside, konverentside ja Keskkomitee pleenumite resolutsioonid ja otsused. 1898 - 1924. - Tln., 1956. - I osa. - Lk. 42.
2. Vt. näit. Töö Kiir 1914. - 21. juuni.
3. Siilivask K. Veebruarist Oktoobrini 1917. - Tln., 1972. - Lk. 48, 431 - 432.
4. Siilivask K. Veebruarist Oktoobrini.-Lk. 156 - 167.
5. Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis: Dokumentide ja materjalide kogumik. - Tln., 1957. - Lk. 123 - 129.
6. NLKP ... resolutsioonid ja otsused.-I osa.-Lk. 346 - 347.
7. Samas. - Lk. 362 - 363.
8. Kiir 1917. - 6. juuli.
9. Siilivask K. Veebruarist Oktoobrini, lk. 350 - 352.
10. Samas. - Lk. 356 - 357.
11. Tööline 1917. - 13. oktoober.
12. Siilivask K. Veebruarist Oktoobrini.-Lk. 437 - 439.
13. Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis: Dokumentide ja materjalide kogumik.-Lk. 431 - 432.
14. Samas. - Lk. 415 - 416.
15. Lenin V.I. Teosed. - Tln., 1954. - 26. kd. - Lk. 315.
16. Samas. - Lk. 391.
17. Samas. - Lk. 440.
18. Ingver M. (Kingissepp V.) Kas ja kuidas saab rahu? // Töö Hääl. - 1919. - Nr. 4. - Lk. 3; ERPA, f. 9461, nim. I, s.-ü. 4, lk. 53 - 54.
19. Vihalem P. Eesti kodanlus imperialistide teenistuses. - Tln., 1960. - Lk. 62 - 63.
20. Lenin V.I. Teosed. - Tln., 1959. - 36. kd. - Lk. 425.
21. Vt. Советско-германские отношения от переговоров в Брест-Литовске до подписания Раппальского договора // Сб. документов. - М., 1968. - Т. I.-С. 33, 35, 43.
22. Dellingshausen E. Im Dienste der Heimat. - Stuttgart, 1930. - Lk. 235 - 239, 241 - 242.
23. Samas. - Lk. 318.
24. Samas. - Lk. 238 - 240; Päevaleht 1917; 30. juunil 1918; Graham M. New Governements of Eastern Europe. - London, 1928. - Lk. 253.
25. ENSV ORKA, f. 75, nim. 2, sü. 88, l. 108 - 110.
26. Samas. - Lk. 120.
27. Piip A. Tormine aasta. - Trt., 1934. - Lk. 80; ENSV ORKA, f. 78, nim. 2, sü. 88, l. 121 - 122.
28. Vihalem P. Eesti kodanlus imperialistide teenistuses.-Lk. 83 - 84, 87 - 88; Laaman E. Eesti iseiseseisvuse süünd. - Trt., 1936. - Lk. 293.
29. Vihalem P. Eesti kodanlus imperialistide teenistuses.-Lk. 89 - 90; Kaupisch H. Die Befreiung von Livland und Estland // Eesti Päevaleht. - 1918. - 5. juuni.

30. Eesti Töövabariik: Eesti S-R Partei märgukiri Eesti iseseisvuse küsimuses / Kokku seadnud Gustav Suits. - Tln., 1918.
31. Graf M. Poliitilised parteid Eestis 1917 - 1920. - Tln., 1982. - Lk. 182.
32. Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis: Dokumentide ja materjalide kogumik. - Lk. 571.
33. Graf M. Poliitilised parteid Eestis 1917 - 1920. - Lk. 188.
34. Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis: Dokumentide ja materjalide kogumik. - Lk. 624.
35. Samas. - Lk. 629 - 634.
36. Revolutsioon, kodusõda ja välisriikide interventsioon Eestis (1917 - 1920). Kahes köites: Eesti Tööraha Kommuun, kodusõda ja võitlus rahu eest. Märts 1918 - veebruar 1920. - Tln., 1982. - 2. köide. - Lk. 85 - 87.
37. Kodusõda ja välisriikide interventsioon Eestis 1918 - 1920: Dokumente ja materjale. - Tln., 1984. - I köide. - Lk. 34.
38. Samas. - Lk. 40 - 46.
39. Samas. - Lk. 51 - 52.
40. Kodusõda ja välisriikide interventsioon Eestis 1918 - 1920: Dokumente ja materjale. - I. kd. - Lk. 59.
41. Samas. - Lk. 126.
42. Kodusõda ja välisriikide interventsioon Eestis 1918 - 1920: Dokumente ja materjale. - Tln., 1986. - 2. kd. - Lk. 24 - 25.
43. Samas. - Lk. 61.